

מעדני כתן

משיעוריו של הגאון רבי נפתלי הכהן קופשיץ שליט"א

שנה ב' • גליון 44

פרשת דברים תש"פ

בדן תענית בזמן המגפה האם ראוי לאכול פחות מכשיעור כדי לקיים מצוות התענית ובדן מתענה ואינו משלים אם מקיים מצוות התענית

ידי התענית, וא"כ היה להם להתענות ביום ראשון שהוא י"א באב שהרי לא יצאו יד"ח תעניתם אם לא השלימו, וכמו שכשת"ב חל בשבת שאין מתענין בו הרי משלימין התענית בעשרה בו הכי נמי אם ת"ב חל בערב שבת ואין משלימין התענית הרי לא קיימו התענית א"כ נבעי להשלים התענית ב"א אב, ועמד בזה בקרן אורה ולא העלה לקושיא זו ארוכה.

יבואר אם כל שאסור להשלים התענית מתקיים התענית בלא השלמה

ואין לומר דכל שאסור לו להשלים התענית הרי התענית מתקיים גם אם לא שקעה חמה עליו והיינו טעמא דכל שיכול להשלים עד שתשקע החמה אינו תענית עד שיתענה עד שקיעת החמה, אבל אם אסור לו להשלים נמצא שהתענה כל מה שיכול להתענות.

אבל זה אינו שהרי בגמ' בתענית הנ"ל הקשו על הא דראב"ז התענה ולא השלים התענית בת"ב נדחה משום שיו"ט שלו היה והרי תענית שלא שקעה חמה אינה תענית ותירצו לצעורי בעלמא, ולכאורה היה לו לומר דכל שאינו יכול להשלים הרי הוא תענית גם בלא השלמה, ומוכרח דכל שלא שקעה עליו חמה אינו תענית כלל בכל גוונא גם כשלא היה יכול להשלים התענית.

ועוד הרי התוס' בעירובין כתבו דגם למ"ד מתענה ומשלים אינו חייב להשלים אלא יכול להשלים, ולכאורה אם יכול להשלים הרי חייב להשלים דבלא"ה אינו תענית כלל שהרי לא שקעה עליו חמה ואין יתכן שמתענה ואינו משלים והרי לא קיים התענית כלל, וצ"ע.

אמנם אפשר לומר דלא קשיא מדברי התוס', דר' יוסי דס"ל דמתענה ומשלים אבל אינו חייב להשלים, היינו טעמא שכל האיסור ליכנס לשבת כשהוא מעונה הוא בחיוב תענית דהיינו שהוא חייב להתענות ובהו אפי' מקצת השבת אסור בתענית כשמתענה דרך חיוב, אבל כל שאינו חייב בעינוי מה שהוא מעונה מחמת תענית של יום אינו חשוב תענית בשבת כדי לאסרו להשלים התענית ולהכי ס"ל דאינו חייב להשלים אבל יכול להשלים.

אבל קושיא קמייא היא קושיא אלימא דלכאורה כיון שאין משלימין התענית הרי לא קיימו התענית ומחייב להשלים התענית ביום א' אחר השבת, וצ"ע.

והנה לגבי מה שבעל ברית מתענה ואינו משלים התענית בת"ב נדחה או ב"ז בתמוז נדחה כמבואר בשו"ע (סי' תקנ"ט), אינו אלא לצעורי בעלמא אבל אינו מקיים מצוות התענית כלל.

אבל עכ"פ בחולה המתענה ואינו משלים הרי לא עבד מידי בקיום התענית אלא לצעורי בעלמא, וא"כ י"ל דחולה לא נתחייב לצער את עצמו, ולכן נראה שלא יתענה כלל.

יבואר אמאי הביאו לרע"ק ביצה מגולגלת בלי מלח דווקא

והנה יש לדקדק אמאי הביאו לו ביצה מגולגלת וגמעה בלא מלח ולמה לא אכל יותר והרי אסור ליכנס לשבת כשהוא מעונה ולהכי אכל כשיעור שבטל התענית מיניה וא"כ למה לא אכל יותר ומהו השיעור של כביצה מגולגלת דייקא, וברש"י כתב שהשיעור של ביצה מגולגלת הוא בלא קליפתה שהוא שיעור של ככותבת ולהכי הוצרך לאכול שיעור זה בשביל שבשיעור זה הרי אינו נכנס לשבת כשהוא מעונה, ואכתי צ"ע אמאי אכלה בלא מלח דווקא.

וכדבריו כתב גם בספר העמק שאלה (סוף שאילתא א') שכתב דרע"ק גמעה הביצה כשהיא רכה ולכן היה ככותבת ולא יותר שקצת נדבק בדופני הקליפה ולכן אמרו שגמעה ולא אכל הדבוק לקליפה כדי שלא יהיה יותר מכותבת, ומבואר מדבריו

כהיום יש הרבה אנשים שחלו בעבר בנגיף הקורונה ויש שאסורים להתענות שחולשתם גדולה ויכולים לבוא לידי סכנה, ויש להסתפק האם יתענו במקצת היום, או שתענית במקצת לא חשיב כלל תענית, וכן אם יאכלו פחות מככותבת כדי לקיים מצוות התענית.

הנה בגמ' בתענית (דף י"ב.) איתא 'ואמר רב חסדא כל תענית שלא שקעה עליו חמה לא שמייה תענית, מיתבי אנשי משמר מתעניין ולא משלימין, התם לצעורי נפשיה בעלמא הוא, תא שמע דאמר רבי אליעזר ברבי צדוק אני מבין בניו של סנאב בן בנימין ופעם אחת חל תשעה באב להיות בשבת ודחינוהו לאחר השבת והתענינו בו ולא השלמנוהו מפני שיום טוב שלנו הוא, התם נמי לצעורי נפשיה בעלמא הוא' ע"כ.

וכן איתא בשו"ע (סי' תקס"ב ס"א) וז"ל 'כל תענית שלא שקעה עליו חמה, דהיינו שלא השלימו עד צאת הכוכבים אינו תענית, ואם דעתו לאכול קודם לכן, אינו מתפלל ענו', וברמ"א כתב 'מיהו נוהגין להתפלל ענו אע"פ שאין משלימין עד צאת הכוכבים, וכן דעת מקצת רבותא', ועכ"פ לענין קיום התענית אינו חשוב תענית לכלי עלמא.

אכן בגמ' בתענית הנ"ל מבואר דמה שהתענו ולא השלימוהו אינו קיום תענית אלא לצעורי בעלמא, ולפ"ז בנידון דידן שיש חשיש סכנה להתענות, וכן במעוברת שיש לה קצת מיהוש שכתב השבות יעקב שאינה צריכה להשלים התענית בת"ב נדחה שהקילו בו לענין בעל ברית וה"ה לענין מעוברת המרגשת מיהוש קצת, יש לענין האם צריכים להתענות עד חצות כמו בעל ברית שמתענה ואינו משלים, ולכאורה פשוט שהחולה והמעוברת אינם צריכים להתענות כלל שהרי כל התענית אינו אלא בשביל לצעורי עם הציבור, ואם בשאר תעניות ציבור כמו י"ז בתמוז וכדומה המעוברת אינה מתענה כלל כ"ש שאינה צריכה לצעורי נפשה עם הציבור שחיובה פחות מחיוב התענית של שאר תעניות, ולהכי כל חולה שאינו משלים התענית אינו צריך להתענות כלל וגם חולה קצת שאינו משלים התענית בת"ב נדחה יכול להבדיל מיד במוצ"ש ולאכול שכל שאין החיוב תענית אלא לצעורי אינו צריך להתענות כלל.

ויעיין בספר נזירות שמשון (סימן תקנ"ד) שכתב שמי שאינו יכול להתענות תענית שלימה עדיף שיתענה ביום עד חצות כדי שיהא נחשב לתענית שעות, אבל תענית של לילה לבד אינה חשובה תענית אפי' כתענית שעות.

יבואר אם כשמתענה ואינו משלים בת"ב שחל ערב שבת אם מתקיים התענית שהרי לא שקעה עליו חמה

והנה לכאורה קשה מגמ' עירובין (דף מ"א.) שאומר רבה כי הוינן בי רב הונא איבעיא לן בר בי רב דיתבי בתעניתא במעלי שבתא מהו לאשלומי, לא הוה בידה אתאי לקמיה דרב יהודה ולא הוה בידה אמר רבא נחזייה אנן, דתניא תשעה באב שחל להיות בשבת וכן ערב תשעה באב שחל להיות בשבת אוכל ושותה כל צרכו ומעלה על שולחנו אפילו כסעודת שלמה בשעתו, חל להיות תשעה באב בערב שבת מביאין לו כביצה ואוכל כדי שלא יכנס לשבת כשהוא מעונה, תניא אמר רבי יהודה פעם אחת היינו יושבין לפני רבי עקיבא ותשעה באב שחל להיות בערב שבת היה והביאו לו ביצה מגולגלת וגמעה בלא מלח ולא שהיה תאב לה אלא להראות לתלמידים הלכה, ורבי יוסי אומר מתענה ומשלים, אמר להן רבי יוסי אי אתם מודים לי בתשעה באב שחל להיות באחד בשבת שמפסיק במעבוד יום, אמרו לו אבל (פ' באמרת), אמר להם מה לי ליכנס בה כשהוא מעונה מה לי לצאת ממנה כשהוא מעונה, אמרו לו אם אמרת לצאת ממנה שהרי אכל ושתה כל היום כולו תאמר ליכנס בה כשהוא מעונה שלא אכל ושתה כל היום כולו, ואמר עולא הלכה כרבי יוסי' ע"כ.

ומבואר שאם מתענה ואינו משלים הרי הוא מתענה עד סמוך לערב ואפי' למ"ד מתענה ומשלים, כתבו התוס' שם שהכוונה שיכול להשלים אבל אינו חייב להשלים, א"כ למאי דקיי"ל כל תענית שלא שקעה עליו חמה אינה תענית וא"כ לא יצאו

שאכל שיעור ככותבת להוציא מן העיני ולא אכל יותר מככותבת דמה שאין צריך משום כבוד שבת אסור לו לאכול.

אמנם בשו"ת צנפת פענה חלק שני סימן ל"ב כתב לחדש שביצה בלא קליפתה הוא פחות מככותבת¹ וכדי שלא יפסיק התענית אכל פחות מככותבת ובזה עדיין יוכל לקיים התענית, ובשביל שלא יכנס לשבת כשהוא מעונה סגי באכילת כזית, ולכן אכל ביצה בלא מלח דווקא כדי שלא ישלים המלח לשעור ככותבת וביצה מגולגלת בלא מלח הוי פחות מככותבת.

אכן קשה דבבריתא איתא ת"ב שחל להיות בע"ש מביאין לו כביצה ואוכל והתם הוא שעור אוכל כביצה, ובזה הכוונה כביצה בקליפתה והוא יותר מככותבת וצ"ע.

ולדבריו נראה פשוט שאע"פ שאמרו שכל תענית שלא שקעה עליו חמה אינה תענית אפשר לקיים דינא דמתענה ואינו משלים משום שאוכל פחות מככותבת ובזה אכתי חשיב כמתענה ומכל מקום לא חשיב באכילת זו שאינו נכנס לשבת כשהוא מעונה.

אבל אכתי יש לעיין אמאי לא אמרו בהדיא שיאכל פחות מככותבת ואמרו שאוכל כביצה, אבל מאידך ממה שדקדק רע"ק לאכול ביצה בלא מלח משמע דבריו.

יבואר בדברי הצנפת פענה שאע"פ שרע"ק היה מסוכן הביא ראייה מיניה שמתענה ואינו משלים

והנה בצנפת פענה שם יישוב מה שהביא ר' יהודה ראייה מהא דרע"ק נתנו לו ביצה מגולגלת בלא מלח וגמעה לא שהיה תאב לדבר אלא כדי להורות הוראה לרבים והיינו שבע"ש אינו מתענה ומשלים, והתוס' כתבו בשם ר"ח שקבלה בידיו שרע"ק היה מסוכן באותו שנה ור' יהודה לא דקדק בדבר, והוא פלא, ובצנפת פענה יישוב הקבלה שהיה לר"ח שהיה מסוכן, ומכל מקום ר' יהודה הביא ראייה שמתענה ואינו משלים, שר' יהודה ס"ל דכל שהוא מסוכן אינו צריך להתענות כלל ומותר לאכול כרצונו, ומה שרע"ק אכל כביצה מגולגלת היה להורות הוראה לרבים שגם מי שאינו מסוכן הרי הוא מתענה ואינו משלים ואוכל כביצה בלא קליפתה שהיא פחות מככותבת כדי שיעלה לו התענית וגם אינו נכנס לשבת כשהוא מעונה, אבל ר' יוסי ס"ל שהמסוכן אוכל כפי צרכו ואסור לאכול יותר מצרכו, ולהכי לא אכל רע"ק אלא ביצה בלא מלח משום שלא היה צריך יותר מזה וא"כ אין ראייה מרע"ק שמתענה ואינו משלים אבל ר' יהודה דס"ל דהמסוכן או הכולה אוכל כרצונו א"כ מוכרח ממעשה דרע"ק שלא אכל אלא ביצה בלא מלח משום להורות הוראה שמתענה ואינו משלים.

ולמשנ"ת המתענה ואינו משלים את תעניתו אינו תענית כלל, ואין התענית אלא לצעורי בעלמא, וא"כ מי שאינו יכול להתענות כל התענית מחמת חשש חולי וכן מעוברות ומוניקות שאינם משלימות התענית בת"ב נדחה, אין להם לצער עצמם בומננו שהנשים חלושות ויכולות להבדיל מיד במוצאי שבת בליל ת"ב, ואם רוצים לקיים דברי הנזירות שמשון להתענות חצי יום מות"ב שחרית עד אחר חצות היום אבל גם זה רק באופן שאינם חלושים ביותר.

אמנם כמו שרע"ק שהיה מסוכן לא אכל אלא ביצה מגולגלת בלא מלח שלא אכל יותר מכדי צרכו, הכי נמי לא יאכלו יותר מכדי צרכו, ולמה שכתב בצנפת פענה שלא אכל ככותבת כדי שישאר מעונה ויקיים מצוות העיני מבואר שגם מי שאינו מתענה יראה לאכול שעור שיקיים מצוות התענית.

בענין אם מי ששכח ואכל בתענית ציבור אם יכול לעלות לתורה

נשאלתי באחד ששטה בשוגג ביום תענית ציבור קודם שחרית ואז"ח בקריאת התורה של שחרית קראוהו לעלות לתורה אי מותר לו לעלות לתורה או לא.

הנה כתב השו"ע (סי' תקס"ו ס"ו) 'שיש מי שאומר שאין עומד לקרות בתורה בתענית ציבור מי שלא התענה, ואם הכהן אינו מתענה יצא הכהן מבית הכנסת ועומד לקרות בתורה ישראל המתענה' עכ"ל, וכתב ע"ז המושג"ב (ס"ק כ"א) שאם הוא בבית"ל

¹ ויעיין במ"ב סימן תרי"ב ס"ק ב' על מה שכתב בשולחן ערוך דכותבת הוא פחות מכביצה מעט וכתב במ"ב ו"ל והוא פחות מכביצה רוצה לומר ביצה בינונית ועיין בדגול מרובה שכתב דכביצה האמור כאן הוא בלי קליפה, ובתשובת בני ציון החדשות חולק עליו, עכ"ל, ודעת הצנפת פענה כשיטת הבניין ציון דס"ל דביצה בלא קליפתה הוא פחות מככותבת.

² אמנם ראיתי בספר עובדות והנהגות לבית בריסק (חלק ד' עמוד ל"ז) דבר חדש וז"ל שם 'שמעתי בשם הגאון רבי זבולון שוב שליט"א שהוא שמע הדבר מהגאון רבי אפרים זלונק שליט"א שנה אחת למחרת צום תשעה באב שחל באותה שנה ביום חמישי הייתי בבית מדרשו הגר"ז וצ"ל כאשר דברו אודות מה שהובא בחידושי הגר"ח בסטענסיל בהשמטה בסוף עניני זרעים מועד טהרות בענין חולה תענית ושם כתוב בשם מרן הגר"ח וצ"ל כדלהלן בחולה לא נזר רבנן הפירוש דאין כאן דין תענית ולא רק משום דאנו ולא שייך חומרא אף בחולה שאין בו סכנה.

וגם אי נימא שאכל ככותבת אינו אלא משום שהיה מסוכן אבל במקום שהוא חולה שאינו מסוכן ולא גזרו עליו תענית שפיר יש לומר שיאכל פחות מככותבת כדי לקיים מצוות התענית.

יבואר אם החולה שאינו מתענה בת"ב אוכל פחות מכשיעור כדי לקיים התענית

ואע"פ שידוע בשם מרן הגר"ח וצ"ל שאמרו שלא גזרו עליו תענית ולא יתענה כלל ויש שאמרו בשמו שאם מתענה אינו מקיים התענית כלל שהרי לא נצטוו בזה², מכל מקום הרי כתב בתשובות חתם סופר (סימן קנ"ז) דכל חולה שאינו מתענה בת"ב הרי הוא מתענה מה שיכול להתענות ואינו אוכל כדרכו אלא מה שצריך לגופו ולהכי חשיב מתענה לעלות לתורה יעו"ש, וא"כ אכתי שייך עליהו שם תענית, וזה דלא כמו שנודע בשם הגר"ח שאמר שבחולה לא גזרו בו תענית ולהכי הרי הוא יכול לאכול כדרכו.

ובזה תליא אם חולה האוכל בת"ב אם יכול לאכול פחות מכשיעור לקיים מצוות התענית אם כן יהא אסור לו לאכול יותר שהרי הוא יכול להתענות, וכמו ביום הכפורים מי שיכול לאכול פחות מכשיעור אסור לאכול כשיעור, ובערוך השולחן כתב שאין צריך לאכול פחות מכשיעור של גזרו עליו להתענות.

אכן בבה"ל סימן תקנ"ד כתב שבזמן החולי רע יאכל פחות מכשיעור ונראה דלא כהגר"ח אבל אפשר דאירי שאינו חולה אלא שיכול לחלות על ידי התענית ולהכי כתב שיאכל פחות מכשיעור אבל מי שהוא חולה ולא גזרו עליו תענית לא יתענה כלל.

ושמעתי מנכד מרן הגר"ג שאמר בשם מרן החו"א שיאולוהו אם יאכל פחות מכשיעור אם יקיים בזה מצוות התענית, ואמר שגם חולה המתענה ואוכל פחות מכשיעור נחשב לו לתענית.

וכ"כ המרחשת (חלק א' סימן י"ד) וז"ל 'וזכרתי כשהייתי חולה בתשעה באב והי' קשה עלי התענית נהגתי בעצמי לאכול פחות מכשיעור כדי שלא אחי' מאבד תענית של אותו יום שהיא מדברי קבלה וחמור כשל יזהכ"פ' עכ"ל, ומבואר דס"ל כמו שכתב החתם סופר שמקיים התענית כשמתענה במה שיכול אבל פליג עליה וס"ל שיכול לאכול יותר אלא שלא רצה לאבד מצוות התענית וכן מבואר מדבריו שאם היה אוכל כשיעור לא היה מקיים התענית.

מסקנת ההלכה לדינא

ועכ"פ מבואר מכל הנ"ל דגם בחולה גמור יש מקום לאכול פחות מכשיעור אבל רבותינו נקטו שלא יתענה כלל אבל במקום שאינו חולה אלא שיש מקום סכנה שיכול לבוא לידי חולי (וכמו בזמן מגיפה) בזה יש מקום לומר שיאכל פחות מכשיעור כדי לקיים מצוות התענית, ויכול לעלות לתורה. אבל להתענות מקצת היום עד חצות אין מקום לעשות כן אע"פ שהוא תענית שעות אבל חולה אין לו להתענות תענית שעות שאינו מחויב בה, אכן בספר נזירות שמשון (סימן תקנ"ד) כתב שמי שאינו יכול להתענות תענית שלימה עדיף שיתענה ביום עד חצות כדי שיהא נחשב לתענית שעות, אבל תענית של לילה לבד אינה חשובה תענית אפי' כתענית שעות, ומבואר בדבריו שיש לו להתענות תענית שעות ואפשר דאירי במי שאינו חולה גמור כמעוברת ומניקה אלא שבת"ב נדחה הקילו להם שלא להתענות תענית שלימה שיתענו ביום עד חצות ולא יתענו מבליילה אבל מי שהוא חולה לא יתענה תענית שעות.

ואינו רוצה לצאת מ"מ אין צריך לקראתו ואין לחוש לפגם כיון דאירי בתענית בה"ב והכל יודעין שיש בני אדם שאין רגילין להתענות, אבל באמת בתעניות הכתובים שהכל מתענים לבד מי שהוא חולה איכא פגמא אם לא יצא וע"כ יזהר לצאת, ואם לא יצא עיין בשער הציון ס"ק כ"ג שכתב שדעת החיי אדם דבזה צריך לקרותו לכתחלה אם לא יצא.

ובהמשך דבריו כתב המושג"ב שם דבדיעבד אם קראוהו במנחה למי שאינו מתענה יש דעות בין הפוסקים אם יעלה דיש מחמירים בזה דהוי חשש ברכה לבטלה

והיה משמע מהדברים כאילו הדין אצל חולה שלא רק שהצום נדחה מחמת חוליו אלא הותר לו לאכול ועלתה השאלה לפי הנ"ל מה יהיה הדין אם אדם שהיה חולה ולמעשה באמת אינו מחויב לצום אם יצום האם יצטרך לומר את תפילת נחם וכן האם אפשר לצרפו למנין של אנשים הצמים שכן למעשה הוא אינו מחויב לצום.

התפלא מרן הגר"ז וצ"ל מן השאלה ואמר שלא היה עולה על הדעת שיאמר כן מרן הגר"ח וצ"ל אלא שהיה פעם אחת מקרה שמרן הגר"ח וצ"ל הוצרך לשכנע חולה אחד שלא יצום והלה סירב לשמוע בקול מרן הגר"ח וצ"ל ורצה בדוקא לצום ומרן הגר"ח בחששו הגדול לפיקוח נפש לא ידע האין לשכנע את אותו חולה ולא מצא דרך אחרת אלא לומר לחולה שאף מתפילת ענו הינו פטור אולם האין אפשר לבוא ולהקיש ממעשה זה שהיה בגדר הוראת שעה למקרה אחד ומיוחד לכל המקרים ולומר שזו היתה שיטתו של מרן הגר"ח, עכ"ל, הרי לנו שא"ל ללמוד מהמעשה הנ"ל וחולה שאין בו סכנה שפיר אפשר דשייך בדיני התענית.

דלא תקנו קריאה זו אלא בשביל המתענים והפוסקים שמקילין בזה טעמים דהברכה הוא מפני כבוד הצבור וע"כ צריך לזהר מאד שלא להיות בביהכ"נ כדי שלא יקראוהו, ובדיעבד אם קראוהו והוא איש ת"ח ומחמת איזה אונס ארע שלא התענה בת"צ וצר לו לומר להם שלא התענה כדי שלא יהיה חילול ה' בדבר נראה שיוכל לסמוך בשעת הדחק על המקילין ויעלה.

מבואר שבמקום שאין חילול ה' אסור לו לעלות, אך יש לעיין כמה שיעור השתיה שעי"ז חשיב שאינו מתענה ואינו יכול לעלות לתורה, דהנה בשו"ע (סי' תקס"ח ס"א) מבואר דמי שנדר להתענות יום א' או שני ימים וכשהתחיל להתענות שכתב ואכל כזית איבר תעניתו וחייב לצום יום אחר, מבואר דסגי באכילת כזית שיהיה חשוב ביטול התענית, ודין זה מקורו ברא"ש אך כבר הביא הבית יוסף שם שהר"ן (שם ד"ה ירושלמי) בשם הרא"ה השיג ע"ז וכתב דהא דאמרין דאם שכח ואכל כבר אבד תעניתו והוא שאכל ככותבת שזה יותר מכזית שכן שיעור אכילה לתעניות ומיום הכפורים (יומא ע"ג): ילפינן לה, אבל הרא"ה (סי' י"ז) גורס שכתב ואכל כזית אבד תעניתו, ולגבי משקה שיעור ביטול התענית לדעת הרא"ה ש"כ וכו' שפסק השו"ע יהיה ברביעית, ואף שביזה"כ השיעור הוא כמלוא לוגמיו שזה פחות מרביעית.

אך כ"ז בתענית שיחיד קיבל על עצמו אך בתעניות הכתובים יש להסתפק אי שיעורו כתענית יחיד שיביטול התענית הוא בכזית וברביעית משקין לשיטת הרא"ה, או דהוי כיו"כ ששיעורו בככותבת ובמלוא לוגמיו, והנה לגבי תשעה באב כתב הביאור הלכה בהל' ת"ב (סי' תקנ"ד סעי' ו' ד"ה במקום חולי וכו') בשם ספר פתחי עולם דבמקום שאין המחלה של הלערי"א חזקה ח"ו יאכל פחות מככותבת בכדי אכילת פרס וכן בשניה כמ"ש השיעורים בשו"ע סימן תרי"ח בהלכות יזה"כ, עכ"ד.

אך כ"ז בתשעה באב אך בשאר תעניות מלבד תשעה באב אין מבואר בדבריו כמה השיעור לבטל התענית, אך מצאתי בשו"ת הלכות קטנות ח"ב סי' ק' שכתב שהד' צומות תקנת נביאים הם ויש לומר דקעין דאורייתא תקון ואין מלקין מכת מדרות האוכל בהם אלא עד שיאכל ככותבת הגסה כמו ביו"כ עפ"י כתב דמש"ה התירו (ברכות י"ד) למטעמת שתטעום עד רביעית ולא רביעית בכלל דמשמע דחצי שיעור אין בו עונש.

ובאמת הא ודאי דאף אי אכל ושתה אסור לו לאכול עוד אף אי פקע מיניה שם מתענה וכמבואר בגמ' תענית י"ב, רק דהנפק"מ אי חשוב מתענה או לא הוא לגבי הא דכתב המשנה ברורה סי' תקס"ח ס"ג ק' בשם הנהר שלום דבת"צ אף על פי שאכל יכול לומר ענו בתפלתו דשייך לומר ענינו 'ביום צום התענית הזה' כמו שתקנו חכמים להתענות בו, א"כ נפק"מ אי יאמר ביום צום תעניתו או ביום צום התענית הזה, אבל אם הוא תענית יחיד אף על פי שמוחייב להשלים כל שאכל כשיעור שהיה מאבד תעניתו אם לא היה נודר יום זה לא יאמר ענינו.

א"כ בנידון דידן אי מי שאכל בתענית ציבור יכול לעלות לתורה אם אכל פחות מכזית אוכלין או שתה פחות מרביעית משקין ודאי יכול לעלות דהא חשוב עדיין מתענה ואי אכל יותר מככותבת אוכלין וכמלוא לוגמיו משקין ודאי שאינו עולה אך כשאכל בין כזית לככותבת תלוי בספק הנ"ל.

יבואר אם יש איסור טעימה בתעניות בת"ב ובשאר תעניות

והנה איתא בברכות (דף י"ד.) 'בעי מיניה אשיאן תנא דבי רבי אמי מרבי אמי השרוי בתענית מהו שיטעום, אכילה ושתיה קביל עליה והא ליכא או דילמא הנאה קביל עליה והא איכא, אמר ליה טועם ואין בכך כלום, תניא נמי הכי מטעמת אינה טעונה ברכה (ולהלכה היינו כשטועם ופולט) והשרוי בתענית טועם ואין בכך כלום (כשפולט), עד כמה רבי אמי ורבי אסי טעמי עד שיעור רביעית'.

וכתבו התוספות ד"ה או דילמא הנאה קביל עליה האי לישנא משמע דמיירי בתענית יחיד שקבל עליו אבל בתעניות הכתובים אסור לטעום אפי' רביעית אפי' אם פולט אח"כ, ובשו"ע (סי' תקס"ז ס"א) נחלקו בזה המחבר והרמ"א שהמחבר כתב שהשרוי בתענית יכול לטעום כדי רביעית ובלבד שיפלוט וביום הכפורים ובתשעה באב אסור, אך הרמ"א כתב ע"ז שיש מחמירין בכל תענית צבור והכי נוהגין, עכ"ל, ובאמת גם המחבר מודה שאין ראוי לטעום בתענית ציבור רק שנחלקו אם מדינת מותר דהא בסעי' ג' כתב המחבר שמי שדרכו לרחוץ פיו בשחרית בת"צ לא כשר למעבד הכי (היינו בתעניות הכתובין, משנ"ב) אבל בתענית יחיד שרי, כיון שפולט ואפילו יש במים שרוחץ יותר מרביעית, וכתב ע"ז המשנה ברורה ס"ק י' שבמקום צער יש להתיר רחיצת פה במים בכל ת"צ רק שיהיה ביותר לכפוף ראשו ופיו למטה שלא יבא לגרונו ואפילו בט"ב יש להתיר כשהוא לו צער גדול וביזה"כ יש להחמיר גם בזה.

ובביאור מחלוקתם ביאר הגר"א שם דהנה איתא בראש השנה (דף י"ח:) 'אמר רב חנא בר ביזנא אמר רב שמעון חסידא מאי דכתיב 'כה אמר ה' צבאות צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה', קרי להו

צום וקרי להו ששון ושמחה, בזמן שיש שלום יהיו לששון ולשמחה, אין שלום צום, אמר רב פפא הכי קאמר בזמן שיש שלום יהיו לששון ולשמחה, יש שמד צום, (וביאר הרמב"ן דהיינו שיעזבו לילה ויום עם כל החמשה ענינים כתשעה באב), אין שמד ואין שלום רצו מתענין רצו אין מתענין, אי הכי תשעה באב נמי, אמר רב פפא שאני תשעה באב הואיל והוכפלו בו צרות דאמר מר בתשעה באב חרב הבית בראשונה ובשניה ונלכדה ביתר ונחרשה העיר, והיינו דבזה"ו אחר חורבן ביהמ"ק דחשיב שאין שמד ואין שלום רצו מתענין רצו אין מתענין.

אך כיון שקיבלנו להתענות א"כ חייבים אנו להתענות, רק שדעת המחבר שכיון שתלוי בקבלה שלנו א"כ הוי כתענית יחיד שמותר מדינא בטעימה, ורק תשעה באב שחייבנו להתענות בו בכל זמן כמבואר בגמ' שם הוי כתענית ציבור שאסור בטעימה מדינא, אך הרמ"א ס"ל וכן דעת התוס' שכשקיבלו עליהם להתענות קיבלו עליהם כדון תענית ציבור ודינו ככל התעניות הכתובים ולכן אסור בטעימה מדינא כתענית ציבור.

ונראה שבוה ס"ל ג"כ למשנה ברורה לחלק בין תשעה באב לשאר תעניות שבת"ב כתב ששיעורו בככותבת, אך בשאר תעניות לא מצאנו, ויתכן שהשיעור הוא בכזית, והיינו שבת"ב ודאי גדר התענית כיו"כ ולכן שיעורו בככותבת, אך בתענית יחיד שיעורו בכזית, א"כ בשאר התעניות תליא במחלוקת המחבר והרמ"א הנ"ל דאי נימא כמחבר דטעימה מותרת והיינו דהוי כתענית יחיד א"כ שיעורו בכזית ובמשקין שיעורו לקולא דהיינו ברביעית, אבל להרמ"א דטעימה אסורה משום דהוי כתענית ציבור א"כ שיעורו בככותבת כתענית ציבור אך במשקין שיעורו במלוא לוגמיו לחומרא, ויל"ע.

ומצאתי בחתם סופר בגיליון שו"ע (סי' תקס"ז ס"א) שכתב דהא דשיעור אכילה בתענית הוא בכזית י"ל דסמכו אקרא (אסתר ד' ט"ו) 'וצומו עלי ואל תאכלו ואל תשתו', ועל כן שיעור אכילה בכזית ושתיה ברביעית, ודלא כשיעור יום הכיפורים (סימן תרי"ב סעיף א' וט'), ששם האיסור הוא לא להתענות וביטול שם מתענה הוא רק בככותבת וזה חידוש גדול שיו"כ כ"ל משאר תעניות שאין בו איסור אכילה ורק דין להתענות אבל בשאר תעניות יש איסור אכילה ולהכי שיעורו בכזית.

יבואר שבתענית שהתענו ישראל בפסח אכלו כזית מצה ומכל מקום עדיין היו חשובין כמתענין

ובערך לנו יבמות (דף קכ"א:) כתב עפ"י דבר נפלא ליישב בזה מה שהקשה בספר יערות דבש אמה דאמר רב במגילה (דף ט"ו.) ויעבור מרדכי שהעביר יום ראשון של פסח בתענית דלמה נקט עבירה זו דוקא והלא ה' עבירה גדולה מזו שבטלו מצות עשה של אכילת מצה שהיא דאורייתא גם בזמן דליכא פסח עיי"ש מש"כ הערול"ג בזה, ולבסוף כתב שיש ליישב קושיא זו שהרי שיעור עינוי הוא בפחות מככותבת שהיא יותר מכזית כמבואר בפ' יזה"כ ושיעור אכילת מצה היא בכזית ולכן לא ה' כאן עבירת אכילת מצה, ד"ל דבאמת אכלו כזית מצה אך ביטול עינוי לא היה בזה, ואפילו למ"ד חצי שיעור אסור מן התורה י"ל דמתחלה לא קבלו שלא לאכול חצי שיעור ומכ"מ חשיב ליה קרא צום ועינוי כיון דלא אכלו ככותבת דמייב דעתא ולכן קאמר רב שהעביר י"ט של פסח בתענית שבמצות סעודת יו"ט צריך לאכול כביצה פת כמו שכתב הר"ן פ' כל כתבי וכביצה היא יותר מככותבת וזה ודאי לא אכלו דא"כ לא ה' עוד צום.

וכל זה הוא דלא כמ"ש בחתם סופר שבתענית שמקבלין על עצמם להתענות יש איסור אכילה וכמאמר הכותב ואל תאכלו ואל תשתו ושעורו בכזית ולא בככותבת, אכן אפשר שאע"פ שבטלו מעצמם איסור אכילה אבל עדיין נתקיים בהם מצוות התענית שהרי קבלו על עצמם שני דברים וצומו עלי ואל תאכלו ואל תשתו וצומו עלי נתקיים כל זמן שלא אכלו ככותבת.

ומש"כ בשו"ע שאם אכל כזית איבר תעניתו היינו כיון שקיבל עליו שלא לאכול צריך להשלים תעניתו ביום אחר כדי לקיים נדרו שנדר להתענות תענית באיסור אכילה ושעורו בכזית.

יבואר מש"כ החתם סופר שגם מי שצריך לאכול עדיין חשוב מחוייב בתענית ויכול לעלות לתורה

והנה בעיקר שאלה זו אי מותר למי שאכל בתענית לעלות לתורה שהעלינו שאם אכל פחות מכזית ודאי שיכול לעלות ואם אכל פחות מככותבת תליא במחלוקת המחבר והרמ"א, 'עיוני בשו"ת חתם סופר (ח"א או"ח סי' קנ"ז) שהאריך בפנים אחרים לומר שאפי' אם אכל יותר מככותבת מותר לו לעלות, וזה תוכן דבריו ביום ט"ב תקע"א החליתי והוצרתי לשתות בעו"ה והרהרתי בדעתי אם ישאלוני התלמידים המתפללים בבהמ"ד שבבית האם יקראוני להעלות אותי לס"ת למנחה בקריאת ויחל מה אשיב להם, ונ"ל פשוט דיכולתי לעלות לתורה לקרות ויחל כמו שאר כל אדם.

והאריך בזה שער כאן לא אמר המהר"ק ק"ל אלא בתענית בה"ב שמי שאינו מתענה אין אצלו יום תענית ומאי שייט דקריאת ויחל לדידיה, וכל שאינו מחוייב בדבר התענית אינו מוציא רבים ידי חובתו, מוש"כ בט"ב אית בי' תרתי למעלותא שמותר לו לעלות, חדא דהא וכי החולה אינו מחוייב בדבר התענית ואינו מתענה בו, והלא לא הותר

ישראל לא יאכלו בימי 'את גיד' שבשנה משום שבימים אלו היה אחיזה לעשיו שנע בכף ירך יעקב.

לו אלא כדי צרכו וחיותו ואם די לו בשתיה לא יאכל, ואם די לו באכילה פעם אחת לא יאכל ב' פעמים, ולא יותר ממה שצריך, וגם שארי ענינים אם אינו צריך לנעול ולרחוץ ולסוך אסור לו לעשות א' מאלה, נמצא שהוא מן המתענים ומהמחוייבים בדבר, א"כ שפיר יכול לעלות לתורה ורק בתענית יחיד שאם אכל איבד תעניתו וצריך להשלים יום אחר אינו חשוב מתענה ואינו עולה לתורה.

ועוד דאפילו אי הותר בכל ה"ל, מ"מ ט' באב יום הוא שנתחייב בקריאת התורה שחרית ומנחה מחמת שתשעה באב איקרי מועד ואפילו מי שאינו מתענה בו לא יצא מכלל חיוב ה"ל, דיומא קא גרים, הגע עצמך מי שמתענה תענית הלום בשבת וי"ט וכי לא יקרא בתורה או [לא] ינהוג בכל דיני שבת וי"ט כי יומא גרים ולא תליא בשמחת אכילה ושתיה, והכי נמי ט' באב יום מועד דפורענות הוא ואפילו אינו מתענה בו מ"מ מחוייב בקריאת היום.

והשתא לפי הטעם האחרון, לא מבעיא שיכול לעלות לתורה לקרות במנין של עשרה מתענים, אלא אפילו אם כל הציבור אינם מתענים כגון שכולם קצירו ומריעי או בעלי ברית בט"ב שנדחה מ"מ קורין ויחל במנחה דהיום הוא שנתחייב בקריאה, מ"מ להלכה אני אומר ולמעשה צריך מיתון קצת, אבל זה נ"ל ברור להלכה ולמעשה שהחולה שאכל בט"ב יכול לעלות לתורה אפילו במנחה, אבל י' בעלי ברית צ"ע לדינא אם יקראו ויחל (ועי"ש שהאריך מסוגיית הגמ' בעירובין דף מ"א.), עכ"ד.

יש להסתפק אם בשנה זו שחל ת"ב ביום ה' אם מותר לספר ולכנס מיד במוצאי ת"ב או שלא התירו לספר ולכנס אלא מבוקר של יום ו' לכבוד שבת.

הנה בשו"ע (תקנ"ח ס"א) 'בט"ב לעת ערב הציטו אש בהיכל ונשרף עד שקיעת החמה ביום עשירי ומפני כך מנהג כשר שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין בליל עשירי ויום עשירי, וברמ"א כ' ויש מחמירין עד חצות היום ולא יותר, ובמג"א (סק"א) כתב בשם רש"ל בתשו' (סימן צ"ב) שאין לרחוץ ביום עשירי ואין לספר ולכנס עד חצות, ופשוט דכשחל ביום ו' הכל מותר לכבוד שבת עכ"ד, ונחלקו פוסקי זמנינו אם ההיתר דביום ו' הוא אף מליל יום ו' או רק משחרית, ובא"ר הובא בשע"ת כתב ומותר להסתפר בשחרית, משמע דבליל ו' אסור, וכן מבואר בלוח ארץ ישראל.

והנה זהו תימה רבה לומר כן, הנהגה איתא במשנה תענית (דף כ"ו:) 'שבת שחל ת"ב להיות בתוכה אסור מלספר ומלכנס, ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת' ובהך כ"ט: איתא 'חל להיות ערב שבת מותר לכנס בחמישי מפני כבוד השבת, ואם לא כנס בחמישי בשבת מותר לכנס בערב שבת [הוא ת"ב] מן המנחה ולמעלה, לייט עלה אביי ואיתמא רב אחא בר יעקב, ומ"מ מבואר דבחמישי ערב ת"ב מותרים מפני כבוד השבת.

ובתוס' שם (דף ל'). כתבו 'אבל היכא דחל ט"ב בה' בשבת מותר לספר ולכנס מחצות ואילך מפני כבוד השבת דאין להמתין עד ערב שבת מפני טורח השבת, [וכוונת התוס' משום דמתקנת עזרא צריך לכנס בחמישי משום כבוד השבת, ולהכי כשחל חמישי בת"ב מכנס לכבוד השבת אבל כשחל ת"ב בשישי שהיה עליו לכנס בחמישי בזה לייט אביי שלא יכנס בשישי כשהוא ת"ב], ובב"י (ס' תקנ"א) האריך לתמוה על תוס' שהתירו כיבוס בט"ב גופיה מחצות, ובהגר"א מחק הגירסא בתוס' וע"כ לדינא מסיק דאסור בט"ב.

והנה מבואר דמשום כבוד השבת התירו תוס' בט"ב שחל בחמישי מחצות, והב"י שחלק עליו אינו אלא בט"ב גופא שהאסור בו חמור טפי אבל במוצאי ט"ב ודאי דשרי דהא מדינא דגמרא אחר התענית הכל מותר, ורק מנהג כשר לא לאכול בשר ויין, והמהרש"ל הוסיף גם איסור כיבוס ותספורות, אבל ביום ו' דשרי משום כבוד שבת ודאי דמותר גם במוצאי ט"ב דהא לתוס' שרי גם בט"ב גופיה מחצות, רק לדדינא חולק בזה הב"י אבל במוצאי ת"ב ודאי דשרי משום כבוד השבת, ואדרבה מצוה גדולה איכא בזה לקיים תקנת עזרא לכנס בחמישי ובמג"א (סימן רמ"ב) מבואר דאסור לכנס בשישי מתקנת עזרא וא"כ בוודאי מצוה לכתחלה לכנס בליל שישי ולא להמתין ליום שישי, והחמיר באבילות של ת"ב ואינו מכנס בליל שישי, הרי זה מזלזל בקדושת השבת שאינו מקדים הכנותיו לכבוד שבת כתקנת עזרא, והוא חומרא דאתי לידי קולא ופשוט, והא דכתב הא"ר שחרית נראה דלאו דוקא אלא משום שאי אפשר היה בזמנו לכנס בלילה

בענין לכישת בגדי זיעה הסמוכים לבשר מכובסים אי שריא בשבוע שחל ת"ב להיות בתוכה, ולכאורה הוא מבואר ברמ"א סימן תקנ"א ס"א דרק בשבת התירו ללבוש בגדי זיעה ומשמע דבחול אסור גם מר"ח עד התענית.

וכן מבואר בטור סימן תקנ"א שכתב בטעמא שכלי פשתן אין בהם משום גיהוץ ומותר לכבסן מדינא בשבוע שחל בו ת"ב, וז"ל וכלי פשתן אין בהם משום גיהוץ והרי הן ככיבוס שלנו ומותר לפי שאין חוששין לגיהוץ לפי שהן קרובין לבשר ומתמלאין זיעה תמיד' והא דשרי דוקא לגיהוץ ולהניח אחר ט"ב 'אבל אסור ללבושן בשבת שחל ט"ב להיות בתוכה' ומבואר דגם בגדי זיעה אסור ללבוש מכובסים ופשוט, וכל זה מבואר בגמ' תענית דף כט עמוד ב' שלח רב יצחק בר גיורי משמיה דרבי יוחנן אף על פי שאמרו כלי

ומדבריו נראה שעיקר טעמו הוא משום טעם הראשון שעדיין חשיב מתענה ולא משום שט"ב איקרי מועד א"כ בשאר תעניות אף דלא איקרי מועד מ"מ אם שכח ואכל כיון שחייב עדיין להתענות עדיין חשיב מתענה ושפיר מותר לו לעלות לתורה, אך כ"ז כששכח ואכל, אבל חולה שאינו מחוייב להתענות כלל בעשרה בטבת ל"ש טעם זה א"כ אם אכל החולה ודאי לא יוכל לעלות לתורה שהרי אינו מתענה, וגם אינו מחוייב בתענית.

מסקנת ההלכה לדינא

מי שאכל ושתה בשוגג בתענית אם הוא תענית של ת"ב אם אכל ככותבת או שתה כמלא לגמיו הרי לא נתקיים התענית אצלו אע"פ שאסור לו לאכול ולשתות עוד אבל לא קיים התענית, ולכאורה לא יעלה לתורה, אמנם בחתם סופר כתב שיכול לעלות לתורה מהטעמים שנתבאר.

ובשאר תעניות נראה שבטל תעניתו בככותבת אלא שיש איסור אכילה בכזית ולא קיים נדרו אבל מצוות התענית עדיין קיימת כל עוד שלא אכל ככותבת.

ובתענית שקבל על עצמו אם אכל כזית או שתה רביעית בטל תעניתו ואינו יכול עוד לעלות לתורה.

בענין כיבוס ותספורת במוצאי ת"ב כשחל ביום ו'

ולא כיבוס אדם כסותו בלילה שהיה חושך, אבל בזמנינו שלילה כיום יאיר ועושים הכל בלילה כביום וודאי אין חילוק בין ליל שישי ליום הששי והכל שרי לכבוד השבת.

ואין לומר דאף שמדינא ודאי שריא אבל חזו"ן דמשום מנהג אסור גם במקום כבוד השבת, דחזו"ן בדרכי משה הובא במ"ב (סימן תקנ"א ס"ק ל"ב) דאף משנכנס אב דאיסור כיבוס אינו אלא ממנהגא מ"מ אסור לכנס לכבוד השבת, דמ"מ מנהג כשר דעשירי באב קיל יותר ממונהג דתשעת הימים, וכמ"כ במג"א (סימן תקנ"א ס"א) יעו"ש, וא"כ אע"פ שממנהגא אסור לכנס לכבוד שבת בתשעת הימים מ"מ במוצאי ת"ב וודאי שרי.

יבואר אם לענין תספורת נמי מותר במוצאי ת"ב כשחל להיות בע"ש

ולענין תספורת יש לעיין בזה דבתספורת לא תיקנו להסתפר בחמישי משום כבוד השבת ואדרבא במג"א סימן ר"ס וכן הוא בט"ז שם כתבו בשם מהרש"ל, דמצוה לספר בע"ש ולא קודם שאז ניכר שהוא ליקרא דשבתא, וא"כ לגבי תספורת אפשר דאין להקל להסתפר במוצאי ת"ב שהוא ליל שישי, דמשום כבוד השבת מצוה להסתפר ביום שישי שהוא ע"ש.

אמנם לכאורה קשה ממתני' דשלחי תענית שאמרו ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת, ומבואר דגם לענין תספורת נמי שרי בחמישי, אמנם לענין שבוע שחל בו ת"ב דאיירי דת"ב חל ביום שישי, כיון שא"א לגלח בע"ש מותרין לגלח בחמישי משום כבוד השבת, משא"כ כשאפשר לגלח בע"ש, אדרבא מצוה יותר בגלוח בע"ש מאשר ביום חמישי, אמנם במג"א שם הקשה מהא דאנשי מעמד מגלחין בחמישי משום כבוד השבת, וע"ז נדחק דצ"ל דאיירי שא"א להם לגלח בע"ש ולהכי מותרין בחמישי יעו"ש,

ולפ"ז גם בענינו אם קשה לו לספר עצמו בער"ש, ואם לא יספר עצמו בליל שישי שהוא מוצ"ש לא יספר עצמו בער"ש, מצוה לגלח בליל שישי אף שהוא מוצאי ת"ב וע"ז אמרו ובחמישי מותרין משום כבוד השבת.

שוב הראוני מש"כ בהגהות ר' ברוך פרענקל בשו"ע סימן תקנ"ח שכתב לתמוה אמאי התיר המג"א תספורת בע"ש שחרית כיון שיכול להסתפר אחר חצות ודי בזה לכבוד שבת, אבל המג"א ס"ל דכל במקום מצוה לא גזרו ולא נהגו כיון שהוא מצוה ובפרט שמכבוד השבת שיתפר כבר קודם חצות ולכן העיקר דכדרי המג"א ובמקום שאם לא יסתפר במוצאי ת"ב לא יסתפר לכבוד שבת בוודאי יש להתיר להסתפק במוצאי ת"ב.

אמנם לענין אכילת בשר ואיסור רחיצה יש להחמיר עד אחר חצות, שאין הרחיצה ואכילת הבשר קודם חצות לכבוד שבת ולכן לא התירו בזה לכבוד שבת, ואם לא יוכל לרחוץ אחר חצות לכבוד שבת בוודאי יוכל לרחוץ קודם חצות לכבוד שבת.

בענין אם מותר ללבוש בגדי זיעה הסמוכים לבשר מכובסים בשבוע שחל בו ת"ב

פשתן אין בהם משום גיהוץ אבל אסור ללבושן בשבת שחל תשעה באב להיות בתוכה וכלי פשתן היינו בגדי זיעה ואמרו שאע"פ שאין בהם משום גיהוץ אבל ללבושם אסור ויש כמה פוסקים שהקילו ללבוש בגדי זיעה בתשעת הימים, וע"ז שהרי הוא נגד משמעות הגמ' והפוסקים, שאסרו בגדי פשתן ללבושם והם בגדי זיעה שלובשים סמוך לבשר.

אמנם חיליהו מהא דכתב בפתחי תשובה יורה דעה סימן שפ"ט ס"ק ב' וז"ל עי' בשו"ת לחמי תודה סי' ל' שהעלה דהא דלא התירו אלא לאחז' היינו דוקא במחליף לתענוג 'אבל אם מחליף לצורך כגון ההחלוק מלובלך או משום עירוביאי שרי אפילו בחול תוך שבועה' ע"י כך כמו ברחיצה דלא אסור אלא של תענוג כמש"ל סי'

שפ"א ע"ש, ומה שלא בא הדבר הזה מפורש בפוסקים אין זה אלא לרוב פשיטותו שהוא דבר הלמד מדין רחיצה וסיכה ע"ש שהאריך בזה ועמש"ל סי' שפ"א סק"ב, עכ"ל, ומבואר בדמקום ללכוד התירו ללבוש בגדים מכובסים, ויש שלמדו מכאן היתר בכל בגדי זיעה להחליפם, אמנם אי אפשר ללמוד מכאן אלא במלכותם לגמרי דומיא דרחיצה שיכול לבוא לידי מיוחדות אם לא ירחץ כמש"כ הרמ"א שם, אבל לומר שכל בגדי זיעה מותר להחליפם א"א לומר כן, וצ"ע שיש שלמדו היתר בזה בכל גזונא והוא פלא.

בענין לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הציבור שנים מקרא ואחד תרגום ואפי' עטרות ודיבן

בתרגום אונקלוס אלא שלא תרגמם ואפי' הכי יש הידור לקרות שם תרגום ירושלמי וא"כ ה"ל לגבי עטרות ודיבן בהמשך יש להדר לקרוא את התרגום ירושלמי.

יבואר דבתרגום ירושלמי אם כבר פירשוהו בפרשה אי"צ לאומרה שנית

ובני יקרי הרה"ג ר' יהושע לייב קופשניץ שליט"א אמר בזה שאחרי שקראו את התרגום ירושלמי באותה פרשה שוב אין צריך לחזור ולקרות שוב שכבר תרגמו את התרגום של הערים האלו באותה פרשה, אבל לכאורה קשה לומר כן דא"כ בכל מקום שכבר קראו את התרגום כגון על וידבר ד' אל משה לאמור לא יתרגמו התרגום יותר בהאי פרשה.

ובאמת לגבי קריאת רש"י בפרשת ויקהל פקודי נהגו שלא לקרוא הרש"י שכבר נתפרשו בפרשת תרומה תצוה וכל שכבר קראו את אותם הענינים בפרשיות הקודמות אין צריך תו לפרשם, אבל התרגום הרי קוראין גם בפרשת ויקהל פקודי וא"כ הכי נמי אמאי לא יצטרך לתרגם הפסוקים של ויבנו בני גד את דיבן ואת עטרות וכו'.

ולכא"ו א"כ ראוי לדקדק בזה לתרגם את אותם הפסוקים גם בהמשך בתרגום ירושלמי, (וכן גם בכל שם שלא תורגם בתרגום אונקלוס ותורגם בתרגום ירושלמי), וכבר אמרו בגמ' שם שכל המשלים פרשיותיו עם הציבור מאריכין לו ימיו ושנותיו ומאן לא בעי סמא דחיי.

ולכא"ו נראה דהרא"ש ס"ל דעיקר התקנה שתיקנו לומר תרגום היתה לפרש המקרא והיינו דתיקנו לומר ב' פעמים מקרא ופעם ג' תיקנו לפרש המקרא ולכך פסוק שאין בו תרגום והוא מפני שאין צורך לפרשו אין צריך לקרותו ג' פעמים דאין כלל תקנה לקרות ג' פעמים אלא התקנה היא לקרות ב' פעמים ופעם אחת לומר הפירוש על פסוקים שצריך לפרשם, ולכן אם יש פירוש ירושלמי עליו יש לומר אותו תרגום וכן ס"ל להרא"ש דפירוש רש"י מהני כמו תרגום שהרי הוא גם מפרש את התורה, ולפ"ז נראה שכל שכבר נתפרש בפרשה זו התרגום ירושלמי אינו צריך לאמרו שנית שכבר יודע פירושו שהרי כל מה שאומרים התרגום אינו אלא כדי לפרש המקרא.

ונפק"מ שאם אינו אלא כפירוש לפרש המקרא יש לעיין אם צריך להוציאו בפיו כמו קריאת המקרא, ואפשר דסגי במה שמהרהר הפירוש בלבו אבל לשיטת רש"י שצריך לקרוא ג' פעמים מקרא אלא שקוראים התרגום אונקלוס במקום ג' פעמים צריך לקרוא בפיו כמו שקוראין המקרא בפיו, וצ"ע.

ולפ"ז אפשר שגם התרגום של ומליל ד' עם משה למימר לא היו צריכים לקרותו ב' פעמים בפרשה אחת ולא שמענו מעולם לומר כן שאין לתרגם הפסוקים שכבר תרגמו אותם באותה פרשה שנית.

אלא דלשיטת רש"י והרמב"ם דס"ל דבמקום דליכא תרגום קרינן ג' פעמים מקרא נראה שהדין הוא לחזור המקרא ג' פעמים ואפשר שעם קריאת התורה יהיה חזר על התורה ד' פעמים כמבואר בגמ' עירובין דף נ"ד, אלא שבמקום שיש תרגום אונקלוס שניתן מסנינו ואמרו להתרגום וכך יחזור על התורה עם פירוש התרגום אבל במקום דליתא להאי תרגום צריך לחזור על המקרא ג' פעמים ולפ"ז מה שאנו קורין התרגום אונקלוס כמה פעמים בפרשה אחת אע"פ שכבר פירשנוה לאותו פסוק משום שהרי צריך לאומרה ג' פעמים לכל פסוק ממילא אומרה בתרגום אונקלוס אבל תרגום ירושלמי לא ניתן לאומרו אלא כדי לפרש הפסוק ובוה כיון שכבר אמרה אינו צריך לחזור ולאומרה שנית.

שוב ראיתי בספר אורח המועדים שכתב כן הגאון ר' צבי יהודה אידלשטיין שליט"א שהעיר בהא שאין מתרגמין את פסוק ויבנו בני גד את דיבן ואת עטרות וכו' והאריך הרבה בעניין זה.

הדברים נראה שרש"י כתב פירוש ע"פ הסוד ויש בדבריו ריון עילאין ולכן התענה תרי"ג תעניות ומשה רבינו ע"ה אמר לו אשריך וכו', והמקובל הוא החסיד מוה"ר נתמן בר שמואל ז"ל שהפליא לעשות והלך על קבר רש"י ז"ל ועשה סיגופים והפסקות עד שגילו לו סוד מ"ש רש"י ויתנכלו אותו אותו עמו כלומר אליו סודות עליונות ע"ש באריכות עכ"ל, ובספר זכור למרים מהחפץ חיים ז"ע פרק כ"א מאמר לחיזוק האמונה כתב ז"ל והעצה היעוצה שתתחזק האמונה בלב האדם היא שילמד פרשת השבוע בכל שבוע עם פירוש וידקדק ויעיין בהם היטב וכדכתיב שמות ט"ו כ"ו והאזנת למצותיו ופירש"י תטה אונים לדקדק בהם לאפקיין אתם מהשפלה ולחזין כון ילמד ויעסוק תדיר בדברי הנביאים ובכתובים ומהם יראה כי הקב"ה הוא משיגה על כל העולם כולו ולתת לאיש כפעלו, עכ"ל.

הרי דפרש"י יש לו מעלה על פירושים אחרים, וראיתי מי שכתב שילמד כל שנה פירוש אחר וכך יוכל לדעת כל הפירושים, אבל למשנת נראה שילמד דווקא בפרש"י וכן כתב מוה"ר הגר"ק שליט"א בתשובה להשוואל שילמד דווקא פרש"י ולא בפירוש רמב"ן.

בגמ' בברכות (דף ח'). איתא 'אמר רב הונא בר יהודה אמר רבי אמי לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הציבור שנים מקרא ואחד תרגום ואפילו עטרות ודיבן, שכל המשלים פרשיותיו עם הציבור מאריכין לו ימיו ושנותיו' ע"כ.

וברש"י שם ביאר ואפי' עטרות ודיבן שאין שם תרגום, וכוונת רש"י כמש"כ התוס' שבמקום שאין תרגום צריך לקרוא ג' פעמים את המקרא, וכן הוא דעת הרמב"ם בפ"ג מתפלה הלכה כ"ה, ובתוס' שם כתבו וז"ל 'פי' רש"י אפי' עטרות ודיבן שאין בו תרגום שצריך לקרותו שלשה פעמים בעברי, וקשה אמאי נקט עטרות ודיבן שיש לו מ"מ תרגום ירושלמי, היה לו לומר ראובן ושמעון או פסוקא אחרינא שאין בו תרגום כלל, ויש לומר משום הכי נקט עטרות ודיבן אף על גב שאין בו תרגום ידוע אלא תרגום ירושלמי וצריך לקרות ג' פעמים העברי מ"מ יותר טוב לקרות פעם שלישית בתרגום' עכ"ל, והרא"ש כתב כדעת התוס'.

ומבואר דלרש"י והרמב"ם במקום שאין תרגום צריך לקרות ג' פעמים את המקרא, ולהתוס' והרא"ש עדיף לקרות פעם שלישית בתרגום ירושלמי, ובחומשים שלנו יש תרגום גם על עטרות ודיבן וכבר כתבו המפרשים שא"ז תרגום אונקלוס אלא תרגום ירושלמי והמדפיסים הכניסו התרגום ירושלמי לתוך התרגום אונקלוס.

והנה יש לעורר בזה שמעיקר הדין נראה מן השו"ע שצריך לקרוא ג' פעמים את המקרא ולכתחלה יקרא גם את התרגום ירושלמי ואח"כ את התרגום כדי לצאת כמו הדין לכתחלה כשיטת רש"י, ובאמת שבחומשים הנדפסים מחדש יש שתקנו וכתבו בתרגום אונקלוס שוב את המקרא פעם שלישית וציינו שיש להוסיף את התרגום ירושלמי.

האם יקרא התרגום ירושלמי על הפסוק ויבנו בני גד את דיבן ואת עטרות

והנה נתעוררתי דלכא"ו עטרות ודיבן מוזכרים בפרשה גם אחר שמושה חילק את הארץ לבני גד ובני ראובן, דעטרות ודיבן הנוכחים בש"ס הוא מפרק ל"ב פסוק ג', ואח"כ בפסוק ל"ד נזכרו שוב עטרות ודיבן בחלוקת הארץ, ויבנו בני גד את דיבן ואת עטרות ואת ערוער, ולכא"ו לדברי התוס' שיש לקרות פעם שלישית תרגום ירושלמי היכן שאין תרגום אונקלוס א"כ יש לקרוא גם שם תרגום ירושלמי, ולא ראיתי מי שנתעורר בזה.

והנה מה שמדפיסי התרגום כתבו את התרגום ירושלמי רק בפסוק דעטרות ודיבן וכו' ולא בפסוק דויבנו בני גד וכו' נראה פשוט שהוא משום דבפסוק עטרות ודיבן שכולו רק שמות עיירות ולא תירגם בזה אונקלוס כלל השלימו המעתיקים מתרגום ירושלמי משא"כ בפסוק דויבנו בני גד דיש בו כמה תיבות שאינם שמות ולכן תירגמו אונקלוס לא השמיטו את תרגום אונקלוס לכתוב במקומו תרגום ירושלמי, אבל למעשה לכא"ו ה' נראה דהמחמיר לקרות בפסוק עטרות ודיבן תרגום ירושלמי יש לו לעשות כן גם בפסוק דויבנו בני גד.

ועי' במהר"ן חיות בברכות שם שכתב על רש"י ד"ה ואפילו עטרות ודיבן שאין בו תרגום, וז"ל 'באמת על קרא עטרות ודיבן (במדבר ל"ב ג') נמצאו בתרגום אונקלוס מכללתא ומלבשטא, ושמעתי להגיה בש"ס כאן דיבן ועטרות היינו פסוק ל"ד ויבנו בני גד את דיבן ואת עטרות ושמה לא תרגם אונקלוס מאומה רק מעתיק ג' כ דיבן ועטרות, ועי' רא"ש כאן שכתב ונראה דנקט עטרות ודיבן לפי שיש ספרים שכתב בהם תרגום משמע שלפניו היו גרסות שונות באונקלוס, ונראה מזה דגם על קרא עטרות ודיבן לא היה תרגום ורק איזה מעתיקים הוסיפו באונקלוס מן תרגום ירושלמי' עכ"ל, ומבואר בדבריו דהו"ס"ל דמה שאמרו לקרוא תרגום ירושלמי הוא בקרא דויבנו בני גד את דיבן ואת עטרות, ועכ"פ אפשר שצריך לקרוא התרגום של שניהם.

ואין לומר שהיכא שמקצת מן הפסוק מתורגם בתרגום אונקלוס אין צריך להדר לקרות תרגום ירושלמי על המקצת שאינו מתורגם, דלכא"ו גם עטרות ודיבן היו כתובים

4 בעניין אם יכול ללמוד פירושים אחרים ולא רש"י

הנה אם מהני פירוש אבן עזרא או רמב"ן במקום פירוש רש"י, הנה בהרא"ש לא כתב פירוש רש"י אלא כתב פירוש התורה אבל בשו"ע כתב פירוש רש"י ונראה דדווקא פרש"י מועיל ולא פירושים אחרים, דהנה המ"א סי' רפה ס"ק ג' כתב שפירוש רש"י הוא עיקר, שהוא בני על יסוד התלמוד, וכן פירש במחצית השקל שם את דבריו וז"ל 'וה"ל שפירש"י יותר עיקר מיתר פירושים לפי שפירש"י בני על יסוד התלמוד משא"כ פירושים אחרים' עכ"ל.

ועיניין בשם הגדולים מש"כ על רש"י במערכת גדולים (אות ש') וז"ל 'רש"י הוא רבינו שלמה יצחקי וכו', ושמעתי מפה קדוש רב מופלג שקבל מרבו דרש"י התענה תרי"ג תעניות קודם שכתב פירוש התורה, והיה אומר ר"ת נכדו מה שפירש אדוני זקני הש"ס אף אני אעשה זאת, אבל פירוש המקרא לית בחילוי בי לא אוכל עשוהו, ועתה ראיתי בספר מאמר העתים להרמ"ע שנתפס בדירהנפארט שנת תג"ן אשר בסוף הספר ממש הביא מעשה ממקובל גדול פלא והפלא, ומכלל

אמנם אחתי הוקשה לי אמאי אין מתרגמין קרא דפתום ורעמסס דמתרגם ירושלמי טאנס ופילוסין, וכן כל המסעות תרגם יונתן את מסעות ולמה לא קרינן את התרגום יונתן בהנך קראי.

יבואר שכל פסוק שיש עליו תרגום אע"פ שלא תרגמו כולו מ"מ חשיב כמתורגם ונראה לכאורה שמוכרח לומר שכל פסוק שכבר מיתרגם על ידי אונקלוס אלא שלא תרגמו כולו הרי הוא חשוב כמתורגם אלא שהתיבות שאין צריכים תרגום הם

התרגום והפירושו להנך קראי, ולכן אין צריך לפרשם בתרגום אחר, שהתרגום אונקלוס מפרשם בלשון התורה שזה גופא הוא פירושם של הנך פסוקים ורק במקום דליכא תרגום כלל בזה יקרא תרגום ירושלמי וצ"ע.

אבל רש"י ס"ל דהתקנה היתה לקרות ג' פעמים את הפרשה ואמרו שהקריאה תהא ב' פעמים בלשון הקודש ופעם אחת בלשון תרגום, ולכן בפסוקים שאין בהם תרגום צריך לקרותם ג' פעמים מקרא שהרי צריך לקרות את כל הפרשה פעם ג'.

בביאור ואנחנו נחליץ חושים ובתרגום מבעין וברש"י פירש מהירין

על ישראל מכל מקום רצונו לעשות רצון ד' יתברך היה בהשתוקקות גדולה וזה מה שגורם הזרירות והמהירות, שלפי גדל ההשתוקקות כן גדול הזרירות. וכן חזינו בנשיאים שהביאו למשכן באחרונה וז"ל רש"י בשם המדרש א"ר נתן מה ראו נשיאים להתנדב בחנוכת המזבח בתחלה ובמלאכת המשכן לא התנדבו בתחלה, אלא כך אמרו נשיאים יתנדבו ציבור מה שמתנדבין ומה שמחסרין אנו משלימין אותו כיון שהשלימו ציבור את הכל שנאמר והמלאכה היתה דים אמרו נשיאים מה עלינו לעשות הביאו את אבני השם וגו' לכן התנדבו בחנוכת המזבח בתחלה ולפי שנתעצלו בתחילה נחסרה אות משמם והנשאם כתיב ע"כ, ולכאורה הרי אמרו שהם משלימין את כל החסר ולטובה נתכוונו להביא את כל מה שחסר ומכל מקום התורה אמרה שהוא משום עצלות שהיה להם בזה, והיוני שכל דבר שהוא משתוקק אליו הרי הוא מזדרז ועושה ואינו עושה חשבונות ולכן חשיב למדרגתם כעצלות.

ואחד ממעלות הזרירות הוא שמראה כמה שמשתוקק ומתאה לעשות רצונו יתברך והרי הוא מעלה את כל המצוה לדרגא ומעלה הרבה יותר גדולה.

ואנחנו נחליץ חושים (במדבר פרשת מטות פרק ל"ב).

בתרגום אונקלוס כתב 'ואנחנו נודרו מבעין קדם בני ישראל, ופירש רש"י 'ואנחנו נחליץ חושים נודרו מהירים, כמו (ישעיה ח' א') מהר שלל חשבו, (ישעיה ה' יט) ימהר יחישא' ע"כ, והנה בתרגום של חושים תירגם מבעין, ורש"י פירש מהירין, ונראה שהוא באותו עניין וצריך ביאור אמאי לשון מבעין הוא מהירין הרי מבעה הוא לשון בקשה כמו שאמרו ב"ק דף ג' מבעה זה האדם שהוא מתפלל כמו שאמר בתרגום אם תבעין בעיו, וא"כ מה השייכות של מהירין למבעין הרי הם שני לשונות שונים לגמרי.

ונראה שהמהירות הוא בא מההשתוקקות והרצון וכל שמבקש יותר הוא ממחר יותר והוא מזדרז יותר ולכן הלשון מבעין הוא תרגום למהירין שעל ידי רצונו הוא ממחר, וכן הוא לשון רוצה ולשון רץ שניהם משרש אחד שכל שהוא רוצה הרי הוא רץ אליו וממחר אליו ולכן הרי מה שאמרו נחליץ חושים שהוא מלשון מהירות התרגום ידידיה מבעין שהוא מנורת רצון והשתוקקות שכל שרוצה בו הרי הוא ממחר לעשותו.

בביאור רש"י שפירש הבו לכם אנשים חכמים - כסופים

והנשיאיות לתורה הוא תנאי לתחמת התורה

וטובים, ואני אהיה עד ממחר לפרסמך בעולם כמה דתימא (מלאכי ג') 'והייתי עד ממחר במכשפים ובמנאפים ובנשבעים לשקר ועושקי שכר שכיר אלמנה ויתום ומטי גר ולא יראוני אמר ה' צבאות', אף כאן הוא אומר ואני לא אראנו נאם ה' קרי ביה לא אראנו העליונים והתחתונים ומראה שחצו לבריות, לפיכך אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה ראה נתתיך אלהים לפרעה'.

וכן הוא בבמדבר רבה פרשת נשא פרשה ט' ד"א ומעלה בו מעל הה"ד (ירמיה כ"ג) אם יסתור איש במסותרים ואני לא אראנו נאם ה' מדרב בנאף שהוא מטמין עצמו בסתר לעשות זמה כמה דתימא (איוב כ"ד) ועין נאף שמרה נאף לאמר לא תשורני עין וסתר פנים ישים (ירמיה כ"ג) ואני לא אראנו נאם ה', משל למה הדבר דומה למי שנכנס לגנוב בתוך שני בתים זה לפני זה והיה בהם שני שומרים אחד בחוץ ואחד בפנים, כיון שבא לצאת מפתח הפנימי יצא ולא הרגיש בו השומר הפנימי בא לצאת מן החיצון הרגיש בו השומר שבחוץ ותפסו, אמר לו בשבפים שחקת אבל בי אין את יכול לשחוק, כך אמר הקדוש ברוך הוא לנואף בבעל האשה שחקת שלא הרגיש בך אבל אני יושב ומשחק על הרשעים כמה דתימא (תהלים ב') 'יושב בשמים ישחק אדני ילעג למו', לפי שאני רואה את הכל כמה דתימא (זכריה ד') 'עניי ה' המה משוטטות בכל הארץ' ואומר (משלי ט"ו) 'בכל מקום עיני ה' צופות רעים

וזהו שפירש רש"י חכמים כסופים שהם בושם במעשיהם ונזהרים שלא תתפשם בושה לעתיד לבוא כמאמרם איהו חכם הרואה את הנולד, והם הנקראים חכמים.

אדם לפניו אם ימצאהו מרמה במעשיו או משקר דבריו הלא יתבייש בשת גדול, על אחת כמה וכמה לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא גם כי בהתבייש הנפש אחר שנתפרדה מן הגוף הבושת היא גדולה מהבושת בעודנה שמה כי טבע הגוף משכח וכי עשה האיש דבר כיעור ויתבייש עליו מבני אדם לשנה או לשנתים ישכח הדבר וילך הבושה מעליו וגם כי לא ישכח מלבו, ויהי הדבר ישר נשן והוסרה קצת הבושה כי טבע השכחה שבגוף מתערב עם טבע הנפש וכי אינו יכול להתגבר עליו לשכוח הדבר לגמרי על כל פנים יתגבר עליו להתיישן הדבר שהוא קצת השכחה שמסיר רוב הבושה אך בחיות הנפש לבדה אין שכחה לפני כי כלה ברה וזכה ואין שום טבע מהנשמים בתוכה, ושמתיבשית לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, הלא יעלה ולעולמי עד תעמוד בבושה באותה שעה שהיתה עומדת לפניו ונכחו הפנים ההוא תעמוד מבושית לעולם, וזהו שאמרו רז"ל אי לה לאותה בושה אוי לה לאותה כלימה לכן על כל פנים המעלה על לבו דברים אלה לא יבא לידי עבירה, עכ"ל.

וכשר' אליהו זצ"ל היה קורא את דברי רבינו יונה אלו היה שואל האם אפשר בלי לימוד המוסר והוא מותיב לה והוא מפרק לה שבודאי אי אפשר להגיע לשום מעלה בלי לימוד המוסר.

⁵ בעניין אם יכול לקרוא למפרע פרש"י או תרגום, או השנים מקרא לקרוא שלא כסדרן, שמעתי בילדותי מהגדול ר' חיים פינחס שיינברג זצ"ל שאם קרא שנים מקרא ואחד תרגום למפרע יצא, ונראה פשוט שכן הוא שהרי במגלה דף י"ז מבואר דמגילה וק"ש והלל ותפלה למפרע לא יצא וילפין לכולהו מקראי, וגם תפלה לילף להו תתם, ומבואר דבלא ילפותא מהני למפרע ומאחר וליכא ילפותא דשנים מקרא לא מהני למפרע שפיר מהני למפרע.

שוב הראוני בספר קצות השולחן סימן ע"ב שכתב שהקורא שנים מקרא ואחד תרגום למפרע יצא שהרי בקריאת התורה מי שדילג פסוק קורא אותו ועוד שני פסוקים עמו לאחר הקריאה ואפי' שהוא למפרע וכ"ש בשנים מקרא ואחד תרגום דמהני למפרע.

אבל קריאת התרגום או רש"י לפני המקרא לא מהני שהרי אינו אלא כמפרש המקרא ולא מהני קריאת הפירוש קודם המקרא.

⁶ וז"ל רבינו יונה על אבות פרק ג משנה א' כי איך יחטא האדם אם יחשוב לפני מי עתיד ליתן דין וחשבון ויותר על הפורענות והנסיון שיהיה לו על תמאיו כי יתבייש בשת גדול, משל למלך שנכנס

זהירות בהמעשים שיצא ממנו קדוש ד' ולא יצא ממנו חלול ד'

וכן מי שחושב הוא על כל מעשה שעושה אם יצא תקלה מתחת ידיו ואם יצא קידוש ד' ממעשיו והוא בוש וחרד מכל מעשה שעושה שלא יתבייש בו, ומשתדל שיצא ממעשיו קדוש ד' שיצא כבוד שמים ממעשיו הרי הוא חכם הרואה את הנוהל, ושמעתי מהגה"צ ר' צבי מאיר זילברברג שליט"א שסיפר על בחור שהגיע להתפלל בבית המדרש והתפלל בדקות גדול וכל הנהגתו היה בזהירות גדול וראהו אחד מדאלס טקסס והתפעל ממנו מאוד והסתכל עליו כל אותו זמן ואח"כ כשרצה לדבר עמו נעלם מעיניו וכשחזר לביתו רצה מאוד להיטיב עמו אלא שלא ידע מי הוא והחליט לתרום לבית המדרש באותו מקום שמתנהג כפי דרכו של אותו בחור, ונמצא שכל

ובחתם סופר על התורה פירש שכיון שעדיין לא ניתנה תורה לא היו חכמים אלא שרוצים להחכים וכסופים ומשתוקקים לדעת את התורה והנה החכמה כמו שאמר הכתוב ובלב כל חכם לב נתתי חכמה וחכמה ראשונה הוא הרצון להחכים כמש"כ בנפש החיים.

והנה אמרנו בסנהדרין דף צ"ז עמוד ב' ובסוכה דף מ"ו ע"ב והאמר חזקיה אמר רבי ירמיה משום רבי שמעון בן יוחי ראיתי בני עלייה והן מועטין אם אלהם אני ובני מהם אם מאה הם אני ובני מהם אם שנים הם אני ובני הם.

ושמעתי שאמור מרנא הגרי"ס זצ"ל בזה שכונת רשב"י ללמדנו בזה שגם אם רק שנים הם יכולים להיות בני עלייה אני ובני נשתדל להיות מהם ולא נתייאש מלהיות המיוחדים שאין יותר בעולם כמותם, והיו שהשתוקקו והשתדלו להיות בני עלייה לכן נעשו בני עלייה כמו רשב"י ובנו ר' אלעזר.

וידוע שהאדם אינו מנוצל כשרונותיו אלא מעט מן המעט, ושמעתי שכל מי שהיה במחנות ההשמדה לא יכול לומר איני יכול לעשות איזה דבר שהרי הם עשו דברים שאי אפשר בשכל אנושי להשיג אך יכלו לעשות דברים אלו, שמי שמוכרח לעשות שידוע שהדבר תלוי בחייו יכול לעשות הכל.

והאדמו"ר מקלויזנבורג זצ"ל אמר שלפני המלחמה היה כל כך חלש שלקחת הספרים ללמוד היה לו קשה ועזרו לו תלמידיו בזה ובמלחמה היה לוקח על גבו משאות של גזעים של עצים כשישים קילו והיה לו כח לעשות הדבר הגדול הזה.

ושמעתי עוד שהגאון ר' גדול אינר ראש ישיבת שפת אמת אמר שבצעת המות הידועה שהלכו רבים מאות קלומטרים אחר המלחמה וכבר הרגיש שאין בו כח יותר לרוץ עד שהחלי גרמני צעק לעברו ושאם הוא לא ירוץ הוא יירה בו ולא היה בו כח עד שאחד מידידיו צעק לעברו גדול לויף היינו גדול תרוץ והוא התחזק ורוץ על אף שלא היה בו כח וניצל והיה לראש ישיבה והרביץ תורה כארבעים שנה. ושמעתי בשם הגר"ש וזלבה זצ"ל ממה ששמע אצל מרן המשיג ר' ירוחם זצוק"ל שהיה מספר מעשה נורא, שבימי שלטון הקומוניסטים ברוסיה שהיו באים לגייס לצבא שלהם את בני הישיבות והיה נוהג כל אחד להשתמט

הזכויות שתרם אותו אדם מדאלס טקסס עולה לו והכל בזכות הנהגתו המיוחדת והנה התלמידים שכל אדם עושה על ידי מעשיו הנפלאים.

וזכרנו בהיותי נער קטן לקחני אמנו"ר הגאון זצ"ל להתפלל כותיקין בבתי ניטין שהתפללו שם כל הצדיקים והיה שם אחד מהמתפללים צדיק נפלא הרב נחמן דובינקי זצ"ל שהיה מתפלל בכוח השתוקקות ושמחה ובפרט בפסוקי דזמרה שמי שראה המראה הגדול הזה לא יתכן שלא יהיה בו מן ההשתוקקות לזכות לומר פסוקי דזמרה בכוח שמחה.

ושמעתי שהגרא"ז מלצר כשהגיע לא"י נכנס לגאב"ד ירושלים הרב בענגיס זצ"ל ואמר לו שכל תורתו הוא מחזיק שקיבל מהרב בענגיס כשנכנס לישיבת וואלוין, שכשהגיע לוואלוין היה לו בדים מטולאים שהטלאים היה

עוד פירוש חכמים כסופים דהיינו נכספים ומשתוקקים

מצפרנס, אך אלו שנפלו בידם היה נוהג ר' ירוחם שבחרתם היה יושב עמם לשאול בשלומם ודורש לשמוע כל קורותם, ובעת שחזר אחד מן הצורבים שאלו לתפקיד מה גייסו אותו והשיבו כי היה רוכב על הסוס כדרך הפרשים, ותמה לו המשיגה היאך ירכב על הסוס והלא אין האומנות כלל בידו, ענהו שבמבחן בחנום ויעשו להם תעלה עמוקה ורחבה והיו צריכים לרכוב על הסוס עד הבור ולקפוץ, ועמד אחר מהרשעים וקשתו בידו וכל שלא הצליח לקפוץ יפה יירה, וכל מאה הנערים שהיו עמו עשו כן והצליחו, והיה המשיג כמשתומם היתכן שהצליח לקפוץ מע"ה התעלה שצריך לה מיומנות מיוחדת וכוחות חזקים ומהיכן שאב כל זאת. ונתפעל מאד מואת, ואמר שרואים מכאן כמה כוחות אדירים טמונים בסופנים באדם אשר לא ידע בהם כלל ברם בשעה שמוכרח להם יכול להפעילם.

וכן שמעתי מזקן אחד בבהכ"ס אהבת חסד שבזמן המלחמה פקדו הנאצים ימ"ש על קבוצה בת מאה איש לחבר מסילת רכבת במשך שעה אחת בעת שעבודה זו צריכה לזמן רב כמה ימים או שבועות שהיא מלאכה קשה וארוכה, והיה ככלות השעה ולא עלתה בידם לסיים העבודה הוציא הנאצי ימ"ש כ"ה מתוכם והרגם ר"ל ואמר להנשארים שבאם בכלות השעה השנייה לא יסיימוה כן יעשה גם להם, וכשמעם כדברים האלו גמרו העבודה, וגם מזה רואים דבר נורא זה ששייך דבר שהוא בלתי אפשרי שידרש לכך כמה ימים שלמים לעשותו וע"י כוחות עולמים וישלם תוך שעה, והוא הענין שידוע שבעת צרה ל"ע אדם מוצא בעצמו כוחות שלא האמין בקיומם וגם דבר שנראה כבלתי אפשרי נעשה אפשרי בזמן כזה.

הנה דבר נפלא הוא בגדלות כוחות האדם מה שיכול לפעול כשמוכרח לדבר מסויים, וכמו שידוע מהגרא"א דסלר זצ"ל שבשעה ששמע את ענין ההיזק הגדול שבגישון הסיגריות קיבל ע"ה להפסיק בעישון ובהיות שחשש שלא יעמוד בפני יצרו שהרי הוא דבר שתקשה ההתגברות מאד, ע"כ עץ עצה ובאותו היום כל הנכנס אליו שח לו הענין שקיבל ע"ה כן, והסביר לתלמידיו שמשום שחשש מיצרו פעל כך שמעתה יתבייש לחזור לעישון כי

בענין האמונה במה שאמרה תורה בשכר ועונש וכל ייעודי התורה

יותר מהבגד בעצמו ונתבייש בושת גדול וחשב לחזור לביתו ולמחרת בואו נגש אליו הרב בענגיס שהיה אז בחור הישיבה ואמר לו שהנצי"ב אמר לבחורים שהגיע אתמול בחור צעיר ואמר זלמן שמו ותרין לו תירוץ נפלא וכך עבר מקבוצה לקבוצה ואמר להם התירוץ ומושם מעשה זה נעשה הגרא"ז לרבן של ישראל וכל התוצאות של מעשה זה לזכותו של הרב בענגיס זצ"ל.

ושמעתי עוד שמרן הגאון ר' מיכל יהודה ליפקוביץ זצ"ל בספרו על קדשים ריש פרק שני תירץ שם קושיית רעק"א ואמר שהגרא"ז מלצר זצ"ל קילס מאוד ואמר שכשאמר התירוץ להגרא"ז זצ"ל קרא להרבנית בילא הינדא ואמר לה הוולאזינר אמר תורה של ר' ברוך בער בקדשים והוסיף הגרמ"ל זצ"ל שגדולים וצדיקים זוכים לרומם בחור כשצריך התרוממות, ורואים כמה אפשר לזכות ממעשה קטן.

הרי סיפר לכל שהפסיק ואין ימיר דברו, וגם מזה רואים שע"י שיקריח עצמו לאיזה ענין יגלה שיכול להתגבר ע"ז אע"פ שנראה לו כמפוקע מן המציאות.

והנה לפעמים בחור סבור וכי יכולני ללמוד י"ב או י"ג שעות ביום והלא אין ענין זה שייך כלל אליו והוא מחוץ לכוחות שאני בלמדי שעה אחת מיד ארגיש צורך בהפסקת משהת מזה, והלא אם אשב במקום אחד כמה שעות אצא מדעתי ממש, אבל מכל הנה"ל מוכח ונראה לעין כל שא"י נכון כלל אלא האמת היא שאם יכריח עצמו לזה הוא יוכל ויראה בעצמו את שיכול הוא זאת וירגיש עוד נפשו באמיתות וכל זולתה הבל הבלים ממש והרבה יכול הוא להתעלות מעבר למדורתו, וכ"ה בשאר הענינים יראה כל אחד לעצמו כל דבר שצריך להתגברות שיגמור בדעתו ויבין ויכריח עצמו לזה.

ובאמת שהיא עצה נפלאה לעשות לעצמו הכרחים אחרים ע"י כמה ענינים וכמו ההכרח שעשה לעצמו הגרא"א דסלר זצ"ל כנ"ל וכו' בשאר דברים שהוא אחד מטכסיסי העליה, ויראה כ"א שע"י שיעשה הכרחיים ימצא שבכוחותיו טמונים כוחות אדירים הרבה מעבר למה שהכיר בו בעצמו, ובהספד של הגר"א קוטלר על מרן החוזה"א זצ"ל (נדפס במשנת ר"א ח"א בחלק ההספדים) עמד בהתפעלות יתירה על מה שהחזו"א לא עשה לעצמו כלל הכרחים חיצוניים ואעפ"כ עלה ונתעלה שההכרח הפנימי של הכרת חובתו בעולמו סיפק לעליות, והעיד הגרא"ק ע"ה שמבלי ההכרחים יתקשה טובא בעלייתו והיינו שע"י מה שהוא צריך למסור שעורים ועול הישיבה וכו' הכרחים אלו מסייעים לו לעליה.

ויסוד זה צריך לזכור כל בן ישיבה כסדר שכחות כבירים טמונים בקרבו הרבה מאד לאין שיעור, וכאשר יכריח את עצמו וישתוקק לעשות הדבר יגלה דברים שלא שיערם ולא האמין בקיומם כלל, גם אשר לא נהן בכשרונות מיוחדים יצליח שהרי פשוט שאין הכשרון מדרכי ההצלחה [ולא מצאנו באחד ממ"ח קניני התורה בעל כשרון], ואדרבא מנסיון דרכי החיים הוכח שהעמל הוא המצליח ודווקא אלו שלא עמלו אף שהיו בהם כשרונות מזהירים לא הצליחו.

ואכן גדר המושג 'מועד' מבואר במדרש 'והנה שלושה עדרים צאן רובצים עליה כי מן הבאר ההיא ישקו העדרים- ואבן גדולה על פי הבאר וגו' וגללו את האבן מעל פי הבאר והשקו את הצאן והשיבו את הבאר למקומה', שהמכוון כנגד צאן הוא ישראל וישנם ג' עדרים צאן והם כנגד שלושה רגלים שבהם ישקו את העדרים- כלל ישראל מן הבאר לאחר שגללו את האבן שהוא כנגד שאיבת השפע האלוני שיש בימים טובים שהקב"ה משפיע על כלל ישראל, ואפשר לשאוב בימים אלו השפעות רוחניות ברמות גבוהות ביותר.

ואכן עלי מועד לשבור בחורי. כתב השו"ע (סי' תקנ"ט ס"ד) 'אין אומרים תחנון בת"ב, ואין נופלים על פניהם משום דמקרי מועד', וכן לענין כמה הלכות הובא דבר זה ש"ב מקרי מועד דכתב 'קרא עלי מועד לשבור בחורי'. והנה יש להתעורר מדוע תשעה באב חשוב מועד, דלא מסתבר לומר שהוא על שם העתיד שיהפך ליו"ט לששון ולשמחה דלא מצינו שקובעים יו"ט ע"ש העתיד, ונראה שיש בתשעה באב בחינת מועד גם כיום שהוא זמן של אבילות, וצריך לעמוד בזה.

יוחנן בן זכאי הוה, שלח ליה תא בצניעא לגבאי, אתא א"ל עד אימת עבדיהו הכי וקטליתו ליה לעלמא בכפנא, א"ל מאי איבעיד דאי אמינא להו מידי קטלו לי, א"ל חזי לי תקנתא לדידי דאיפוק אפשר דהוי הצלה פורתא, א"ל נקוט נפשך בקצירי ולית' כולי עלמא ולישיליו בך ואייתי מידי סריא ואגני גבך ולימרו דנה נפשך וליעיליו בך תלמידך ולא ליעול בך איניש אחרינא דלא לרגשן בך דקליל את דאינהו ידעי דחויא קליל ממינא, עביד הכי נכנס בו רבי אליעזר מצד אחד ורבי יהושע מצד אחר כי מטו לפיתחא בעו למדקריה אמר להו יאמרו רבן דקרו, בעו למדחפיה אמר להו יאמרו רבן דחפו, פתחו ליה בבא נפק, כי מטא להתם אמר שלמא עלך מלכא שלמא עלך מלכא, א"ל מיחיבת תרי קטלא חדא דלאו מלכא אנא וקא קרית לי מלכא, ותו אי מלכא אנא עד האינא אמאי לא אתית לגבאי, א"ל דקאמרת לאו מלכא אנא איברא מלכא את דאי לאו מלכא את לא מימסרא ירושלים בידך דכתיב 'והלכנו באדיר יפול' ואין אדיר אלא מלך דכתיב 'והיה אדירו ממנו' וגו' ואין לבנון אלא ביהמ"ק שנאמר 'ההר הטוב הזה והלבנון' ודקאמרת אי מלכא אנא אמאי לא קאתית לגבאי עד האינא בריני דאית בן לא שבקינ'.

ותמוה שהרי מתוך מהלך הגמרא נראה שר' יוחנן התכוון הרבה לפני הפגישה המיוחדת עם אספסיאנוס שר צבא רומי, ואם כן היאך הסכים בעצמו לקחת אחריות ולומר לו 'שלום עלך מלכא' בידוע שאם לא יתקבלו הדברים הרי הוא יחשב כמורד במלכות ומניין לו לדעת שבדיוק בשעה זו יבואו השליחים מרומי לבשרו שמת מלך רומי ונתמנה הוא במקומו.

ואכן נראה להסביר הענין שהרי באופן שהיה לר' יוחנן בזמנו מכשיר המכונה בימינו פלאפון, שעל ידו יוכל לשמוע את הנעשה מרחוק באותו זמן שהאירוע מתרחש ועל ידו היה שומע שמת הקיסר של רומי, בודאי שהיה הולך בבטחה לאספסיאנוס שר הצבא בכדי לבשרו ע"כ שנתמנה לקיסר על אימפריית רומי, והוא בעצם הראשון שיבשר זאת למלך וכך בודאי תצלח פגישתו.

ומימלא זוהי התשובה לתמיהה העצומה הנ"ל, כשכתוב בתורה 'והלכנו באדיר יפול' הרי זה כדבר שאין ברור ומחזור למעלה הימנו, וכשר' יוחנן ראה פסוק זה לנגד עיניו שכשיחבר ביהמ"ק בודאי שיהיה זה ע"י האדיר וכאילו שהיה שומע את זה ע"י אותו מכשיר והיה רואה בעיניו ממש ואז לא היו לו כלל ספקות בדבר, וזהו בעצם יסוד גדול שעליו ללמוד, שכל דבר הכתוב בתורה ובדרשות חז"ל אינו בכאילו וכדמיון בעלמא, אלא כך הם פני הדברים ממש אין לגרוע ואין להוסיף על כך, וכבר האיר בזה בספר מדרגת האדם להסבא מנוברדוק זצ"ל ושמעתי מהגה"צ ר' דודן גולד שליט"א בשם הגאון ר' אברהם יצחק ברזיל זצ"ל שביאר כל זה באופן נפלא.

וזהו הביאור בחז"ל על נח שהיה מקטני אמונה, שעד שלא דחפוהו המים לא נכנס לתיבה והיה מאמין ואינו מאמין ובפשוטו הוא פלא, מאה ועשרים שנה שנח בונה את התיבה להוכיח לבני דורו על אמינות הענין בשביל שייטיבו דרכיהם ואעפ"כ עדין נשאר מקטני אמונה, אלא שטבען של בני האדם שאף ששומעים שהקב"ה מזהיר על פורענות העתידה לבוא אך עדין אומרים לעצמם שבסוף זה לא יקרה אלא בסוף תגבר מדת הרחמים ותבטל את הגזירה, אך האמת היא שכשהקב"ה אומר משהו הר זה זה אמת לאמיתה ללא שום ספקות וצריך להאמין בכך באופן מוחלט וכאילו הדבר כבר לנגד עיניו.

וכן בתקופה טרום פרץ השואה אף אחד לא האמין שיכול לקרות כזה דבר שתבוא כזו פורענות נוראה ואפ' שהקב"ה הזהיר כבר בתוכחות בפרשת כי תבוא והיה אם לא תשמעו לי אז כלל ישראל יסבלו מצרות איומות ונוראות וכפי שכבר כתוב שם, ואמרו שלא יתכן שיהיה כדבר הנורא הזה אבל הקב"ה ברא העולם וכתר ברית עם ישראל שבלא שמירת התורה אין לנו קיום וכדי לקיימו לפניו עשה הברית הזאת והיא צריכה להתקיים.

וראיני בספר מחזה אליהו חלק שני בהקדמתו שהביא מעשה נפלא מזמנינו, שהיה מעשה בארה"ב ביהודי שהיה

רחוק מדרך התורה והמצוות ועשה פשע מסויים לא לפי חוקי המדינה ונשפט לתקופה ארוכה של מאסר בין חמש עשרה לעשרים שנה ולאחר מספר שנים בודדות שריצה את בהם את עונשו הוא התחיל להתקרב ליהדות ע"י רב מסויים שהיה מגיע לקירוב רחוקים ופעם בשבועיים היה מגיע לשם למסור שיעור ובאחד מביקוריו שם הביא לאותו אסיר כמה ספרים שיוכל ללמוד ולעיין בהם, ובפעם שלאחר מכן שבא אותו רב לבית הכלא אמר לו אותו יהודי בביתא שפשוט לו שבועד שבועיים ישוחרר מבית הכלא, וכששאלו הרב מניין לו זאת השיב לו שבעת לימודו ראה לגמרא אלמלי שמרו ישראל ב' שבתות מיד היו נגאלין, וא"כ אמר לו אותו אסיר שמעכשיו ישמרו ב' שבתות ומילא ישתחרר בקרוב מבית האסורים, וכשניסה אותו רב למתנו ולומר לו שדברי חז"ל הנ"ל אמורים באופן שכל כלל ישראל ישמרו שתי שבתות אז יגאלו, לא הסכים אותו יהודי לשמוע והמשיך לדבוק בביתא זה שבועד שבועיים ישתחרר מבית האסורים.

וכשחזר אותו רב בפעם שלאחר מכן לבקר בבית האסורים והתעניין לשלומם של אותו אסיר הופתע לשמוע כי הלה שוחרר מבית הסהר וכשכבר כמה ימים קודם לכן היה מספר לחבריו בביתא גמור שבועד תקופה קצרה הרי הוא משתחרר מבית האסורים, וכשביררו את הענין כיצד באמת השתחרר הנ"ל הוברר שהשופט שיפוט את דינו הודקן ופרש מתפקידו והחליט להוציא ספר אודות המושטים והדיונים שהשתתף בהם במהלך תפקידו כשופט ואחד מהדיונים שהעלה שם היו על אותו יהודי שגזרו עליו תקופה ממושכת של מאסר על אף שכן היה צריך להיות דינו מ"מ עדין לא היה מספיק ראיות שבעבורם יגיע לו עונש זה, וכשהגיע למסקנה זו אז הוא יצר קשרים עם חז"ל בתי משפט שבארה"ב ולאחר דיונים הוכרע לתת לאותו יהודי חנינה ולשחררו מבית האסורים. ומעשה זה נורא הוא מלמדנו את היסוד הנ"ל שעל האדם מוטל להאמין באופן מוחשי לדברי התורה ולדברי חז"ל והכל אמת מוחלטת לגמרי וכפי שאותו יהודי זכה לצאת מבית האסורים ע"י אמונתו הפשוטה, ואע"פ שע"י זה הוצרכו לנס למעלה מן הטבע.

וצריך להפנים זאת ולהשיב אל ליבנו שהכל אמת ואם מצינו בגמרא שהעובר על דברי חכמים חייב מיתה אינו מושל ומליצה בעלמא אלא כך הם פני הדברים ממש, שהעובר על דברי חכמים חייב מיתה.

וכמו ששמעתי בשם הגה"צ ר' שלמה בלזך זצ"ל שאמר ששמע מהחפץ חיים שסיפר בשם הור"י ישראל מסלנט זצ"ל והודפס בספר הצדיק ר' שלמה, על חולה שחלה במחלה קשה ובא אליו במוצאי שבת לבקר ודיבר עמו כשעה ומחצה באמונה במה שאמרו חז"ל שהוא כפשוטו, ולבסוף אמר לו מה שאמרו חז"ל שבת קי"ח חמין במוצאי שבת מלוגמא ושתה החמין ונתרפא והוא כי אם מאמין בדברי חז"ל הם משפיעים עליו.

וצריך לידע שחומר דברי סופרים נורא מאוד וכמו שאמרו שבת דף י"ג מעשה בתלמיד אחד ששנה הרבה ושימש תלמידי חכמים הרבה ומת בחצי ימיו ואמר אליהו הנביא לאשתו ברוך המקום שהרגו לזה שלא נשא פנים לתורה ואיירי באיסור דרבנן שהרחיקו האדם מן העבירה יעו"ש, ושמעתי מש"ב הגאון ר' אליהו שפירא זצ"ל מעשה ביהודי שהיה רחוק משמירת תורה ומצוות שהחל להתקרב לשמירת התורה והמצוות והיה מגיע אליו לכולל בתל אביב ובהיותו בעבודתו אמר לו חבר שאינו מקפיד על הלכה מסוימת בדיני הרחקה לפי שהלכה זו 'בסך הכל' מדרבנן, רח"ל ודברים אלו רצו למצוא מקום אצל אותו יהודי ולחלחל בתודעתו, והנה מידי יום לאחר תפילת שחרית מנהגו היה להשתתף בשיעור חז"ל היום שנמשך ע"י הג"ר שמחה קוק שליט"א ובאותו היום לפני השיעור אמר שיקריא כמה דברים מתורתו של ר' יונה שבאותו היום היה יום פטירתו, והקריא בפניהם את דברי ר' יונה בשערי תשובה (שער ג' אות ד') וז"ל, 'נתייבנו מן התורה לקבל תקנות הנביאים והשופטים ולשמוע דברי חכמים ולהזהר בגדריהם, שנאמר (דברים י"ז י"א) 'לא תסור מן הדבר

אשר יגידו לך ימין ושמאל', וגם כי הוזהרנו מן התורה לקיים עלינו להיות עושים ככל אשר יורנו, אכן מצוות עשה מן התורה חמורה מדבריהם, מפני שהזכיר עיקר הדבר בספר תורת האלקים מפורש וצוה השם יתברך עליו בפרט, ויש דרכים וצדדים ימצאום שם דברי סופרים חמורים מדברי תורה, כאשר אמרו רבותינו זכרונם לברכה (סנהדרין פ"ח:) חומר בדברי סופרים מדברי תורה, שהאומר 'אין תפילין' לעבור על דברי תורה פטור, 'חמש מוטפות' להוסף על דברי סופרים - חייב. וכל העובר על דברי חכמים חייב מיתה (ברכות ד'.) עכ"ל.

וכשמע דברים נוראים אלו מיד חזר וביטל דברי ההבל ששמע מחבירו שדי בשמירת התורה שבכתב שהרי כל שצוה חכמים הוא רצון הבורא לטוב לנו כל הימים לחיותנו כהיום הזה, והקב"ה מסייע להשבים אליו שלא יכשלו ונדמן לו לשמוע דברים אלו להחזירו למוטב.

ולפי זה יבואר ג"כ ענין זה מהו השפע הרוחני שיש בימים אלו של בין המצרים ושל תשעה באב דאקרי מועד, והוא האמונה הפשוטה הזו האמונה בדברי תורה ובדברי חכמים ללא ספקות כמו שראינו שנחרב הבית והרי לא האמינו מלכי ארץ וכל יושבי תבל כי יבוא צר ואויב בשערי ירושלים, והבית נחרב, וכל עבירה יש עליה תשלומין, והוא מקרב האדם לבורא לדעת שאין אפשרות של חיים בלא שמירת התורה והמצוה והוא המועד של ת"ב.

וכמו שמצינו בר' יוחנן בן זכאי שהיה פשוט וברור לו דבר זה שהמקדש יפול רק ע"י מלך וא"כ בודאי שאספסיאנוס מלך הוא וכשאמר לו זאת לא היה בזה שום ספק, כן אנו צריכים לראות בכל דבר מן התורה שהוא מוחשי ועומד לנגד עינינו, וראיתי בספר הנפלא של הגה"צ ר' דודן גולד שליט"א שהביא לגמרא סנהדרין דף צ"ד על חזקיהו מלך יהודה שבשעת המלחמה עם סנחריב הפקיד את המלחמה בידיו של הקב"ה והיה בטוח בנצחונו, ומובא שם דהא דכתיב 'והיה ביום ההוא יסור סבלו מעל שכמך ועלו מעל צוארך וחובל עול מפני שמן' אמר רבי יצחק נפחא חובל עול של סנחריב מפני שמנו של חזקיהו שהיה דולק בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, מה עשה נעץ חרב על פתח בית המדרש ואמר כל מי שאינו עוסק בתורה ידקר בחרב זו בדקו מדן ועד באר שבע ולא מצאו עם הארץ, מנבת ועד אנטיפרס ולא מצאו תינוק ותינוקת איש ואשה שלא היו בקיין בהלכות טומאה וטהרה, ושחזקיהו ראה שכתוב בפסוק וחובל עול מפני שמן הרי זה פשוט וברור שכל הצבא האדיר וכל הגייסות מכל קצוות תבל שהביא סנחריב לא יעמדו לנגד שמנו של חזקיהו שהיה דולק בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, ובאמת זכה לישועה גדולה שכל מחנה סנחריב מתו באותו הלילה, ולכן בשעת פטירתו מבואר בברכות (דף כ"ח:) שאמר ר' יוחנן בן זכאי פנו כלים לחזקיהו מלך יהודה שבא, וזכה לזה ר' יוחנן מאותה אמונה פשוטה שהאמין בדברי חז"ל וכפי שמצינו בחזקיהו מלך יהודה שהאמינו באמונה ברורה ומוחלטת לדברי תורה ולדברי חז"ל הקדושים, שעל ידי שמנו של חזקיהו בבתי כנסיות ובתי מדרשות יוסר עולו של סנחריב מעליו וכן היה.

ובתקופה זו שכל העולם כולו נע ונד מפני המגיפה עלינו להתחזק בלימוד התורה כראוי שיה המנן עלינו וזהו השמן שגורם לחבל את עול הצרות, ועי"ז נזכה בעז"ה לגאולה השלמה במהרה בימינו אמן.

לרפואת השלימה
של ר' חיים בן יפה
מרבס בתושחי"

לע"נ הגה"צ ר' מנחם מנדל ב"ר
טוביה זצ"ל ולב"ע ט' נסליו
תשע"ט

ולע"נ מרת לאה ב"ר אברהם
משה ע"ה נלב"ע בחג השבועות
תשע"ו

לרפואת ר' יעקב צבי בן רחיים שושנה בתושחי"